

ABDULLAH KÂDIRÎ'NIN 'GEÇMİŞ GÜNLER' ROMANI BASKILARI HAKKINDA

Muallif: Usmanova Feruza Lukman kızı ¹

Affiliyatsiya: ÖzFA Devlet Edebiyat Müzesi Temel doktora öğrencisi ¹

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20228519>

ANNOTASYON

Bu makalede Abdulla Kadiri'nin 'Geçmiş Günler' romanı kronolojik olarak incelenmiştir. Bugüne kadar bu roman 20 civarında baskı görmüş ve yazarın yaşamı boyunca 4 kez: Arap alfabesine dayalı eski Özbek yazısı ve Latin alfabesine dayalı Özbek dilinde yayımlanmıştır. Daha sonra yazı reformunun bir sonucu olarak Kiril alfabesinde de birkaç kez yayımlanmış olsa da, farklı yıllara ait baskılara dayanmıştır. 1976'da Afganistan'ın başkenti Kabul'da roman Arap alfabesine dayanan eski Özbek yazısıyla yayımlanmıştır. Bu nüshada, diğer baskılardan farklı olarak eserin adı 'Ötgan kunlar' şeklinde değiştirilmiştir. Eser metni başlamadan önce içindekiler kısmında 15 sayfalık 'Unvanlar listesi'ne yer verilmiştir. Ayrıca, 2019 yılında Cumhuriyet Merkezi Görme Engelliler Kütüphanesi'nde roman ilk kez görme engelli okuyucular için brayl yazısında yayımlandı.

Anahtar kelimeler: 'Geçmiş Günler' romanı, kronoloji, yazı reformu, Afganistan'daki yayın, brayl yazısı.

Cedid edebiyatının yüksek yazarı Abdullah Kadirî Özbek edebiyatında ilk roman örneğini başlayanlardan biridir. 1920'de yazıp bitiren ve 1923'de yayınlanmış 'Geçmiş Günler' eseri okuyucular tarafından iyi karşılandı. Sonra defalarca yayınlandırıldı. Yazarın hayattayken beş kez – ilk defa "İnkilob" dergisinde yayınlandıktan sonra, daha sonra ayrı bölüm hâlinde (roman üç bölümden ibaret), iki kez kitab hâlinde (bunların hepsi Arap alfabesine dayanan eski Özbek yazısıyla) 1933'de latin alfabesine Özbek yazısıyla kitap basıldı. Vefatından sonra da kitap defalarca okuyuculara ikram edilmişti.

Memleketimizde yazarın hayatı ve edebi yaratıcılığı B. Karimov D. Kuronov U. Normatov A. Aliyev S. Mirvaliyev gibi bilim insanları, Türkiye'de Aziz Merhan'ın bilimsel araştırmalarını belirtmek gerekir. Bunlar yazarın eserlerini farklı alanlar kesiminde çalışmalar yapmışlardır. Özellikle, Bahodir Karimov sadece edebiyat kaynağında değil metinbilimci (metin inceleme) alanında da önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir diyebiliriz. Aynı 'Geçmiş Günler' eseri üzerinde bir kaç ilmi çalışmalar, makale ve teziler yazmıştır.

Bu eser neden bu kadar çok baskı aldı? Muhakkak bunun bir kaç sebepleri var. Öncelikle, bu eser çok ünlüydü. İlk roman örneği olmasına rağmen yüksek seviyede yazılmış mükemmel bir eserd; ikincisi, yazar kendi eserinden bazı eksiklik veya tatmin etmeyen yerleri bulunması; Üçüncüsü, eserine bazı değişiklikler yaptığı dördüncü ise yazı reformları. Bunların en büyük sebibi ise eserin okuyucular tarafından ihtiyacı olduğu diyebilmeliyiz. Gereksinimi olmasaydı bu kadar tekrar yayınlanmasdı. Bunun dışında, eser o dönemde hemen akraba dillere çevrilmeye

başlanmıştır. Bu onun Özbek edebiyatı tarihinde önemli bir yere sahip olduğunu gösterir.

“Geçmiş Günler” eseri baskıları hakkında detaylı bir açıklama yapacağız:

Eser yazarın oğlunun bilgilerine göre 1923-1924’da “İnkilob” dergisinde yayımlanan [1: 75]. O dergi şimdi Alî Şîr Nevâî Milli Kütüphanede var olsa da ama ilk sayfalar kaybolmuştur. Dergi 33. sayfadan başlanıyor. Özbekistan Fenler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü Ebu Reyhan El-Biruni El Yazmalar’da ise bu dergi 12834 enventar numarası altında tam hâlde oldukça iyi korunmaktadır.

Habibullah Kadiri’nin kaydettiğine göre “Geçmiş Günler” romanının I bölümü 1924’de (I bölüm düzenlettikten sonra 1927’de tekrar yayımlanmış), 1925’te II bölümü, III bölümü ise 1926’da ayrı kitap olarak yayımlanmış, ama biz bilimsel araştırmalarımız üzerinde o senelerde basılmış nüshasına rastlamadık. Alî Şîr Nevâî Devlet Edebiyat Müzesinde o eserin 1926’daki ayrı hâlindeki bölümleri 356., 357., 358. enventar numarası altında saklanmaktadır. Tüm bölümler 17x25 hacimli, Arap alfabesine dayanan eski Özbek yazısıyla yazılmış.

Özbekistan Fenler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü Ebu Reyhan El-Biruni El Yazmalar’da 1925’te II bölüm nüshası 18586 enventar numarası altında saklanmıştır. Bu kitap üstü sarı renkli kapaklı, sert kartonla kaplanmıştır. 16.5x25, hacimli, 11’den 156. sayfaya kadar olup (81., 82. sayfa hasar görmüş), başlık sayfalar, yayına hazırlayan ve diğer bilgilerin kaydedildiği sayfalar ve II bölümün 3-10, 157-163. sayfaları yok. Sayfalar metin altında Arap numarasıyla (11, 12, 13,...) sayfalandırılmıştır. Kitabın genel durumu iyi korunmuştur.

Özbekistan Fenler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü Ebu Reyhan El-Biruni El Yazmalar’da eserin 1925’teki 18338 enventar numarası altında saklanmaktadır. Hacimi 16x25. Bu kitap da üstü sarı renkli kapaklı, sert kartonla kaplanmıştır. Kitap iyi durumda değil. Sayfaları oldukça hasar görmüştür. Beşinci sayfadan eser metni başlanmıştır. Altıncı sayfadan numara yazılmış ve üstünde ‘Geçmiş Günler’ diye yazılmış.

Romanın 1926’daki III bölüm tek bir bütün kitap hâlinde yayımlanmış olup, günümüzde Alî Şîr Nevâî Milli Kütüphanede e-book ve kitap hâlinde. Özbekistan Fenler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü Ebu Reyhan El-Biruni El Yazmalar’da iki nüshası 17055, 17668 enventar numarası altında saklanmıştır. Tabii diğer kütüphanelerde de var. Biz bilimsel araştırmalarımız boyunca aynı şu nüshaları temil olarak olduğumuz için yazıyoruz.

Edebiyatçı Bahodir Karim öyle bilgiler veriyor: ‘1933 baskısı ‘Bokupoligrafing ‘Kızıl Şark’ matbaası. Bakü, Karantını Caddesi, №84, Baş Matbuat Müdürlüğü. Sipariş 3954. Baskı Adedi: 13000’. Aynı sayfada ayrıca şu bilgiler yer almaktadır: Görevli yayıncı: M. Rafiki. Kapak tasarımı: İskandarniki’[2: 251]. Bu Latin alfabesine dayanan Özbek yazısıyla basıldı.

1958’de roman İzzat Sultan makalesiyle yine yayımlandırıldı. Ama eser şimdi ciddi ‘düzeltmeler’ ve ‘redaksion yapılarak’ 90 000 adedde tekrar basıldı [3:13].

Roman L.Bat ve V.Smironova tarafından Rusçaya çevrilmiş ve 1958’de yayımlanmıştır. ‘Romanın Rusçaya çevirisi, Özbekçe metnin editörü Rüstem Kamilov tarafından onaylanmıştır’. Bu not, çevirinin ideolojik olarak ‘düzeltilmiş’ metne tamamen uygun olduğunu doğrulamaktadır. Çevrilen metin ve yayımlanması, 14-24 Şubat 1959 tarihleri arasında Moskova’da düzenlenen Özbekistan SSC Sanat ve Edebiyat On Yılı’na ithaf edilmiştir [4: 13].

1974 yılında 'Geçmiş Günler' romanı Taşkent'da, Ćafur Ćülem Edebiyat va sanat yayın evi tarafından yayımlanmıştır. Bu kitap Kiril alfabesine dayalı Özbek yazısında basılmış. Onun çok yerleri kesilmiş. Yani sonradaki baskılardan göre kısaca verilmiş.

1976'da Afganistan'ın başkenti Kabul'da roman Arap alfabesine dayanan eski Özbek yazısıyla yayımlanmıştır. Bu nüshada, diğler baskılardan farklı olarak eserin adı 'Ötgan kunlar' şeklinde değıştirilmiştir. Eser metni başlamadan önce içindekiler kısmında 15 sayfalık 'Unvanlar listesi'ne yer verilmiştir. Bu bölümde 'Birinchi gap', 'Geçmiş Günler' romanının Afganistan baskısı', 'Mekân ve zaman tanımayan bir nağme', 'Abdullah Kadirî'nin tercüme-i hâli' ve ayrıca 'Yazarından' başlıklı kısım yer almaktadır. Eserin 'Birinci söz' (Önsöz) başlıklı kısmının yazarlığını Muhammed Hasan Tölqin üstlenmiştir. Bu kitapta esere ilişkin künyede aşağıdaki bilgilere yer verilmiştir (satır satır): 'Kitap künyesi: Eserin adı: 'Geçmiş Günler' / Yazarı: Abdullah Kadirî/ Alfabeye aktaran: Muhemmed Hasan Tölqin/ Yayına hazırlayan: Muhemmed Olim Köhkin/ Sayfa düzeni: Hodi Maruj/ Kapak tasarımı: Hodi Maruj/ Kapak tasarımını yeniden düzenleyen: Siddiq Jukfar/ Basım yeri: Kabul/ Yayın evi: Kitap Farhangi Markazi/ Adedi: 1000 cilt/ Baskı: Birinci baskı/ Matbaa: Karvan Matbaası/ Basım yılı: 1396/ Kitap, doktor Nakibullah Faki'nin kültürel himayesi altında yayımlanmıştır'.

1980 yılların sonlarından itibaren roman, Özbek edebiyatının büyük bir örneğı olarak değıerlendirilmiştir. Eserin çevirilerinde de yazarın sözlerine ve eserin orijinal metnine kesin bir bağıllık gözetilmiştir. Orijinalliğe sadakat ilkesi titizlikle uygulanmıştır.

Abdullah Kadirî'nin 'Geçmiş Günler' ve 'Mihraptan Akrep' romanlarını kapsayan ve 1992'de yayımlanan kitap, Kadirî romanlarının uygun metni olarak değıerlendirilmektedir. Bu kitapta 'Geçmiş Günler'in 1926'daki, 'Mihraptan Akrep' romanının 1928'deki matni tebdil edilmiş. Bu yüzden en uygun metin diye seçebiliriz. O dönemin nefesi ve kokusunu hissederek okuyoruz.

2000'de 'Şark' matbaasında İslom Şoğulov Önsözüyle yayımlandırıldı.

Roman 2007 yılında 'Şark' Yayıncılık-Matbaa redaksiyonu tarafından yeniden basıldı. Ama bu kitapta eser hakkında hiç bir yöntem verilmemiş, hatta romanın altından son 'Özbekler hayatından tarihi roman' adı da verilmemiş.

Yazarın torunu Hondamir Kadirî 2014 yılında romanı yayına hazırladı. Bu yayında sadece metin değıil, belki kitapta ünlü bir ressamın (Alışer Mirzayev ve Telman Muhemmed) resimlerinden kullalınmıştır.

2016'da Ćafur Ćulom adlı yayın evinde ve şu senede Yangi asr avlodi yayınevinde İbrohim Ćofurov Önsözüyle kitap basıldı. Bu baskının diğlerlerinden farkı, okurların karşılaştırma ve değıerlendirme yapabilmeleri için eserin ilk yayımlanan hâlinin — yani 'İnqilob' dergisinde yayımlanan ilk 16 bölümü ile 1925 yılında yayımlanan baskının birinci bölümünün sonundaki 'Özürname'nin de kitaba ilave edilmesidir.

2019 yılında Yangi asr avlodi yayınevi tarafından romanın 1933 yılındaki yeniden basımı esas alınarak yayımlandı. Kitabı yayıma hazırlama sürecinde Hondamir Kadirî'nin hizmetleri büyüktür.

Şu senede (2019) 'Geçmiş Günler' romanı ilk kez görme engelli bireyler için Braille alfabesinde Cumhuriyat Merkezi Görme engelliler kütüphanesi matbaasında basılmış ve o kitapta 2014 yılında Yangi asr avlodi baskısından yararlanılmıştır.

2026'da roman Hilal Naşr yayınevinde ayrı III bölüm halinde yayımlandırıldı.

Sonuç olarak, roman okurlara sunulduğu tarihten ondan fazla kez basılmış olmasına rağmen esere duyulan ilgi günümüze kadar azalmamıştır. Bu durum, yazarın ne kadar yetkin ve kalıcı bir eser ortaya koyduğunun açık bir göstergesidir.

BELIRTILEN METİN LİSTESİ

1. Ҳабибулла Қодирий. Отам ҳақида. Ғафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти. – Тошкент, 1974. – Б. 75.
2. Каримов Б. Абдулла Қодирий феномени: “Info Capital Group”. – Тошкент, 2019. – Б. 251.
3. Хабибуллаева Ф. Миллий ўзига хосликни қайта яратиш таржима адекватлиги мезони сифатида (“Ўткан кунлар” романининг рус тилида таржималари мисолида): Фил.ф.д (PhD)...дис.автореф. – Тошкент, 2020. – Б. 13
4. Хабибуллаева Ф. Миллий ўзига хосликни қайта яратиш таржима адекватлиги мезони сифатида (“Ўткан кунлар” романининг рус тилида таржималари мисолида): Фил.ф.д (PhD)...дис.автореф. – Тошкент, 2020. – Б. 13.
5. عبدالله قادری "ئوتكە ن كۈنلەر" "انقلاب" – تاشكېد، 1923. 9-10 سان، 19 بېت
6. -تاشكېد، 1926 عە بدوللا قادیری "ئوتكە ن كۈنلەر ر" – سامارقند
7. Абдулла Қодирий. “Ўткан кунлар”; “Меҳробдан чаён”: Рўмонлар.
8. Ғафур Ғулом нашриёти. – Тошкент, 1992. – 528 б.
9. Абдулла Қодирий. “Ўткан кунлар” романи. «Sharq»,– Тошкент: 2014. – 880 б.
10. Абдулла Қодирий. “Ўткан кунлар”. Қайта нашр. «Янги аср авлоди», – Тошкент: 2019. – 464 б.